

СТАНОВИЩЕ

**за дисертационния труд за присъждане на научната степен „доктор на науките“
на доц. д-р Николай Папучиев
на тема „Преобразяване на традиционната култура в модерен разказ за нацията. Антропология ва вещта и символните форми“**

от доц. д-р Владимир Пенчев

Представеният от Николай Папучиев дисертационен текст за присъждане на научната степен „доктор на науките“ е посветен на една определено интересна и практически неразработвана у нас проблематика, свързана с анализа на въздействията на икономическите механизми върху модерните идеологии, а оттам и върху културните политики и практики в контекста на институционалната регулация на правилата за социален ред и комуникация в обществото. С други думи авторът прави опит да съчетае диренията си в областта на икономическата антропология с изследване на процесите на политически и социални употреби на културата, най-вече на нейните традиционни форми.

Дисертационният труд със сериозния обем от 491 страници е пример за смислено и постъпателно навлизане в тъканта на темата, за отлично познаване на световната и българската научна литература и умелото ѝ използване в подкрепа на тезите на автора, за разгръщането им в логичен порядък въз основа и на изключително богат емпиричен материал.

Дисертацията се състои от увод, три глави и заключение. На пръв поглед извънредно краткият **Увод** (8 стр.) предполага само тезисно нахвърляне на целите и задачите на работата, но всъщност той аргументирано запознава читателя с мотивацията на автора да използва доста разнообразен методологичен инструментариум, за да проникне в процесите на преобразяване на традиционния културен артефакт в своеобразен

наратив на модерната национална общност и да стигне в крайна сметка до разглеждането на културните реалности като резултат от взаимодействието между икономика и институционална организация на обществото. Или с други думи как „традиционната култура“, „културното наследство“, „завещаното от дедите“ и пр. се превръща в част от масовата култура на модерното общество. Оттук вече се стига и до начините за формиране на колективна идентичност от модерен тип именно въз основа на сложното взаимодействие между производство, пазар и държавни институции, разгледани при това динамично – през целия XX век, та и до днес. Подобен подход, според Папучиев, разкрива скритите полета на идеологическо въздействие, което е функция от напрежението между формирането на „малки“ идентичности и опитите те да бъдат консолидирани от „голям“ национален разказ“.

Затова и още в **първа глава**, озаглавена **„Икономически измерения на груповата идентичност. Антропологично приближаване“**, ролята на икономиката се извежда като един от основните елементи в процеса на индивидуализация на културата, стимулираща определени потребителски нагласи и изграждаща различни по големина и локация статус-групи. Характерен продукт на този процес според автора е този, че миналото се превръща в част от настоящето, а неговото материално потребление се конструира като културен конструкт. В резултат вещите от миналото се формулират като артефакти, като „материално наследство“, чиято голяма културна и пазарна стойност идва често и от тяхното идеологизиране. Самата идеология, според Папучиев, търси и извежда на преден план не толкова биографията на вещта, колкото нейната разположеност в големия национален наратив, придаващ легитимност на колективната идентичност. За да се обоснове, той подробно разглежда антроположките конвенции по отношение на вещта като понятие, проблемите на паметта, визиите за „минало“, разбиранията за „масова култура“ и „модерна култура“, взаимодействията туризъм – култура, фолклор – пазар и т. н., стигайки до позициите в семиотичния квадрат на Джеймс Клифърд, които детайлно анализира.

Втората глава „Модерната нация и употребите на културата“ се насочва вече към конкретната ситуация у нас и предлага своеобразен сондаж в сблъсъка между

социалните и политическите идеологии и пазара (както и идеологиите на самия пазар), като по този начин разкрива основните посоки в развитието на модерната култура и нейното отношение към традицията. Основанията за протичащите трансформации в българското общество от края на XIX – първата половина на XX век се търсят в пазарните и законодателните промени, довели до нови конфигурации в социалните отношения. Фокусът тук се насочва към занаятчийството и по-конкретно към факторите, довели до намесата на държавата за регулиране на непрекъснато променящите се процеси в занаятчийското производство, а оттам – и до идеологически и политически сблъсъци в обществото. В този контекст вече се разглеждат занаятчийските продукти като символни форми на миналото, но също и предлагащите ги музеи, изложения, изложби и др. като идеологически и икономически контрапунктове. Вниманието на автора привличат особено процесите на усвояване на фолклора, включването на елементи от него в сюжетите на националната идентичност. Фолклорът и предметите на миналото, заключава той, се превръщат в легитимиращ инструмент за подобни идеологически послания. Поради тази причина тяхното опазване се превръща в приоритетна грижа на държавните институции, като роля в тези процеси имат и производството, и пазарът.

В трета глава, озаглавена **„Икономически и културни трансформации на символите на националното“** се анализират следствията от коренната промяна в политическия и икономическия ред у нас след 1944 г., в резултат на което държавата се превръща от един от факторите в полето на културната индустрия в единствения генератор на модели на групова и индивидуална идентичност. Създадените в предишния период възможности за съвместно съществуване на отделни групови идентичности тогава са силно ограничени, а някои дори са напълно премахнати с въвеждането на дисциплиниращи норми. Разразилата се от друга страна мощна вълна на модернизация на обществото заличава голяма част от културното наследство, като превръща друга част от него в елементи на масовата култура. Законовата база на тези процеси се осигурява с приемането на редица документи, свързани с кардиналната реорганизация на семиотичната кодификация на традиционната култура. Папучиев много подробно

разглежда тяхното развитие, обръщайки особено внимание на сферата на туризма, на т.нар. културно-масова работа, на художествената самодейност и най-вече на Задругата на майсторите на художествени занаяти. Тази част на работата впечатлява с богатството на информация, с детайлни анализи на споменатите процеси и явления, с добро познаване на базовия материал, макар на места да биха могли да се предложат и други трактовки. Все пак трябва да се има предвид, че авторът защитава определена позиция и от подобна гледна точка това е разбираемо.

Последната част на работата, назована **Вместо заключение**, продължава на практика разглеждането на анализирания процес след 1989 г. до днес, като наблюденията на автора са интересни и определено заслужават похвала, най-вече що се отнася до конкретизираните ключови казуси. Същевременно тук той се спира малко повече и на едно понятие, което засяга и в по-предишната част на текста – т.нар. „национален стил“, възприеман като стереотипизирано клише на националния разказ. Като цяло обаче тази част наистина е „вместо заключение“, а ми се струва, че подобен мащабен труд се нуждае от обобщаващи нотки накрая.

Дисертацията представлява сериозно изследователско усилие, тя определено допринася за развитието на нашето познание и затова препоръчвам убедено на уважаемото Научно жури на доц. д-р Николай Папучиев да бъде присъдена научната степен „доктор на науките“.

София,
4.4.2016 г.

Подпис:
(доц д-р Владимир Пенчев)